

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
2011:2 (augusti)

En riktig klassiker

De vandrande djäkarne: en bondhistoria af Agricola gick i Handelstidningens följetong i april och maj 1856. Men den publiceras aldrig under författarens eget namn, inte så länge han lever. I ett brev 1892 till Ola Hansson (som samlar material till en essä för den tyska marknaden) talar Rydberg om ”detta i hast hopkomna omogna arbete” som han ”vägrat en förläggare tillstånd att utgiva”. Visserligen införlivar han den på sätt och vis i sin corpus: i den CV han skickar till Otto Borchsenius i oktober 1875 listar han den som ”mitt första arbete”, och från och med början av 80-talet tas den med i de verkslistor som han så gärna för in i sina anteckningsböcker. Under arbetet med klippboken *Varia* 1894 motar han förslaget att ta med djäknehistorien med argumentet att han isåfall måste arbeta om den först, och i anteckningsboken nr 15 (1894 eller 1895) finns en sida med uppslag för en sådan omarbetning. Hade den blivit genomförd skulle han antagligen ha använt sin fond av ungdomsminnen för att uppfylla de ökade krav på konkretion och realism som åttitalet lämnat efter sig. Men nu blev den ju aldrig omarbetad, och Warburg får kämpa med sitt samvete innan han tar med bondhistorien i Rydbergs samlade *Skrifter* (1896). När förlaget senare gör ett urval av de populäraste verken i *Valda skrifter* platsar den däremot inte och når därför heller aldrig samma massupplagor som

hans andra romaner. Restupplagorna reas 1949, och sedan försvinner *Djäknarne* från marknaden. Kunde man tro; men tiderna har ju förändrats. I majnumret av *PC för Alla* hittar jag den på månadens CD, som en av ”5 riktiga klassiker som gratis e-böcker”. Och det i fint fast blandat sällskap: Bram Stoker (*Dracula*), P G Wodehouse, Minna Canth (som förlänats egen flaggdag i Finland för sin kvinnokamp under 1880-talet) och Otto Witt (som skrev en tidig svensk sf-roman 1914).

Fast klassikerbegreppet tycks ha omförhandlats. Gamla tiders urvalsprocess (samlade skrifter, valda skrifter, antologier, skrifter utgivna av modersmåslärares riksförbund etc) har ersatts av nya sållningstekniker. Nästan alla Rydbergs verk finns visserligen tillgängliga i elektronisk form, men inte alltid i format som passar den mobile användaren. *Djäknarne* är ett av de få som finns på Projekt Gutenberg, med hela formatuppsättningen för iPhones, androider, paddor och Kindle-läsare. Ja, går man vidare till Librivox (“Acoustical Liberation of Books in the Public Domain”, <http://librivox.org/>) finner man att den (som enda Rydbergsbok) också fritt kan laddas ner som talbok i MP3-format, styckad i tolv hanterliga kapitel. Texten som Rydberg lyckades undanhålla läsarna i 40 år tycks alltså just nu vara hans allra mest tillgängliga. Tillgänglig då i rent teknisk bemärkelse. Men hur gör man en 150 år gammal text tillgänglig för läsarens *upplevelse*? Hur paketerar man den dåtida kontexten, hur skapar man ett gränssnitt mot vår egen? En utmaning för e-boken 2.0, antar jag. Fast då hoppas jag att inte just detta verk prioriteras ...

Klassiker (II)

Bilden lånad från <http://www.sommenbygd.se>, Röks besökscenter.

I väntan på nästa release av framtiden fortsätter Litteraturbanken sin utgivning av svenska klassiker i elektronisk form. Bland de senaste tillskotten är Rydbergs förslag till tydning av den kanske mest omdebatterade svenska runinskriften: *Om hjältesagan å rökstenen* (<http://litteraturbanken.se/#!/forfattare/RydbergV/titlar/HjaltesaganRokstenen/info/etext>). Dvs hans inträdestal i Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien 1891, tryckt 1892 och publicerad i akademiens Handlingar 31:6 samt även som särtryck 1893. Det digitaliserade exemplaret är ett av särtrycken, med tryckåret 1893, P A Norstedts förlag som utgivare och en nyinsatt dedikation till Gustav Retzius på titelbladets baksida. Litteraturbankens beskrivning anger däremot Wahlström & Widstrand som utgivare och året som 1892, uppgifter som hämtats från Libris och avser Handlingarnas version. Viktigare än dessa bibliografiska petisser är att man samtidigt publicerade en fyllig bakgrund till runinskriften i allmänhet och Rökstenens i synnerhet av Mats Malm (*Runornas litteratur*, <http://litteraturbanken.se/#!/presentationer/specialomraden/RunornasLitteratur.html>). Vid närmare eftertanke ett exempel på just sådant kontextstöd som jag nyss efterlyste.

Klassiker (III)

Kulturskolan i Jönköping satte i våras upp ”Viktor Rydbergs klassiker Singoalla”, i regi av Eva Edevik och med två föreställningar den 15 och 16 april samt ytterligare en på Nordiska teaterfestivalen i Svendborg några dagar senare. Jag såg den inte; bilden ovan är lånad från nättidningen Nu, vars hela reportage finns här: <http://www.nutidningen.nu/index.php/noje-och-kultur/105-noeje-jnu/7370-Medeltida-Singoalla-aennu-aktuell>.

Efter vad jag har hört var föreställningen bra, och av bilden att döma verkar de unga skådespelarna haft roligt. Överföringen från roman till pjäs har naturligtvis medfört viss modernisering, och av rollistan att döma tycks man (liksom i Teater i Hagas uppsättning för några år sedan) ha strävat efter att bygga ut och individualisera det romska kollektivet. Enligt reportaget lyckades man också frammana en aktualitetskänsla: ”Här behandlas till exempel främlingsfientlighet, etablissemangets behandling av romer, hederskultur, blodshämnd, bortgifte och bokstavstrogen tolkning av bibeln... Medeltiden känns förvånande aktuell”.

Det låter ju bra: en klassiker i dialog med samtiden. Ändå är det svårt att undvika reflexionen att Rydberg själv inte tematiserat ett enda av de ämnen som räknas upp. Annat än indirekt, genom de föreställningar om romer som är en av sagans förutsättningar. Men *inom* hans berättelse gestaltas vare sig främlingsfientlighet eller diskriminering; *där* styrs inte händelserna av vare sig blodshämnd eller hederskultur eller bokstavlig bibeltolkning, där förekommer inte ens något gifte mot kontrahenternas vilja (även om det i ett upprört ögonblick hotas med ett sådant). Vad är poängen med att låna en klassiker om den måste göras om?

Visst, jag vet. Klassikern ifråga är en del av det svenska kulturarvet, och genom att tradera etniska stereotyper har den del i en gemensam skuld. Inte mer än rätt att den då används till att bearbeta denna skuld.

Samtidigt som man riskerar att förlora det som eventuellt var värdefullt och originellt i originalet. Jag kan därför inte låta bli att drömma om en annan uppsättning, en där ”det främmande folket” i romanen fick vara just *ett främmande folk*. En grupp vars gudar och värderingar är motsatta dem som Erland uppfostrats med, en grupp som han inte kan ansluta sig till utan att bryta sitt samhälles normer, en grupp till vilken ändå hans ”sanna kärlek” hör. En uppsättning som utnyttjade frånvaron av ordet zigenare i Rydbergs text till att tona ner det etniska och fokusera på dilemma som Rydberg sökte gestalta. Kanske vore det möjligt åtminstone på operascenen, där man ju är van att hantera liknande problem. Efter att i sommar ha sett Benjamin Brittens *The turn of the screw* på Läckö undrar jag: skulle det inte vara möjligt att sätta upp de Frumeries *Singoalla* med ett uns av den mångbottnighet som Henry

James och Britten åstadkommit? Egentligen är det kanske inte så långt mellan pater Henriks välmenande men ödesdigra försök att driva ut ”trollpackan” Singoalla ur Erlands hjärta, och guvernantens lika välmenande försök att driva ut den onde ande som [hon tror] har besatt hennes unge skyddsling. I alla fall inte längre än avståndet mellan den döde Miles och den döde Sorgbarn.

Bilden av Claud and Florence Anson togs av Julia Margaret Cameron 1870 men användes i Läcköoperans marknadsföring som proxy för operans viktoriaiska barnpar Miles och Flora.

Höstens program

är nu klart och återfinns på sällskapets hemsida <http://rydbergsallskapet.nu/index.html>. Presshistorikern Lars-Åke Engblom kommer att tala om Rydbergs journalistik, och litteraturvetaren och Ekelundspecialisten Per Eric Ljung kommer att tala om idealism. På Rydbergs födelsedag, slutligen, kommer Eva Edevik – regissören av den nyss nämnda Singoallaföreställningen – att dramatisera scener ur romanen *Vapensmeden* tillsammans med sin son.

Sällskapets årsmöte

hölls lördagen den 16 april i Jönköping. Inga väsentliga förändringar gjordes; den nya styrelsen består av samma personer som förra året, och medlemsavgiften är oförändrad. Birthe Sjöberg kvarstår som ordförande, Elisabeth Pontén Lindqvist som vice ordförande, Claes Åkesson som kassör och Tore Lund som sekreterare.

Efter årsmötesförhandlingarna

talade professor emeritus Per Rydén om Viktor Rydberg och Carl David af Wirsén, med utgångspunkt från sin Wirsénbiografi *Den framgångsrike förloraren* (se *Viktoriana* 2010:2). Förhållandet mellan Rydberg och Wirsén gick ju från varm vänskap under 1870-talet till bitter fiendskap och strid under 1890-talet – en strid som huvudsakligen utkämpades med Svenska akademien som arena. Föredraget kommer att tryckas i årets nummer av vår tidskrift *Veritas*.

Detta nummer av *Viktoriana*

blev försenat från juni till augusti. Avsikten är ändå att ge ut fyra nummer i år. Redaktör är som vanligt Tore Lund (tore.lund@chalmers.se).

V.R. och C.L.

Viktor Rydbergs sista brev, avsänt 18 september 1895: ”Af sjukdom förhindrad att bevista nämndens sammanträde i dag ber jag få anmäla, att jag granskat Carl Larssons nu uppvisade kartonger samt blifvit så lifligt tilltalad af dem, att jag utan tvekar röstar på deras godkännande.” Nämndens uppgift var att besluta i den mångåriga striden om väggmålningar till trapphallen i Nationalmuseum, och åtminstone C.L. själv ansåg att det var Rydbergs brev – som fick ökad tyngd genom hans död tre dagar senare – som fällde utslaget till hans fördel. Även i detta forum stod för övrigt Rydberg och Wirsén mot varandra; året därpå, när Rydberg var borta, försökte Wirsén få de redan uppförda freskerna nedrivna. Om detta berättar Per Gedin i sin nyutkomna biografi *Jag Carl Larsson* (Bonniers). Gedin menar att Larssons monumentala fresker fick stor betydelse både för den svenska konsthistorien (”startsignal för en enastående period av muralmålningar i Sverige”) och för hans egen karriär. Överhuvudtaget försöker Gedin både bredda bilden av Larsson – ”inte bara Sundborn och akvareller” – och fördjupa den med psykologisk svärta. Intressant är kapitlet om Illustratören, om hur C.L. redan i tjugooårsåldern var en välbetald massproducent av illustrationer till böcker och tidningar, och hur han – om inte ”miraklet i Grez” inträffat – mycket väl hade kunnat fastna i denna roll. Med tiden fördjupades Larssons illustrationskonst, framför allt i praktutgåvorna av Lenngrens och Sehlstedts dikter, men samtidigt fann han uppdragen alltmer tröttsamma och tidsödande. Illustrationerna till *Singoalla* blev de sista han

åtog sig, och kanske (säger Gedin) gjorde han det mest för att hålla sig väl med sin främste supporter i väggmålningsskommittén.

David Klöcker Ehrenstrahl målar Karl XI.
Fresk av Carl Larsson i Nationalmuseum
trapphall.

Ur Carl Larssons titelsida till oktavupplagan av Rydbergs Faustöversättning (1878)